

11. Статистичний щорічник України за 2007 рік: збірник / за ред. О.Г. Осауленка; відп. П.П. Забродський. – К., 2008. – 572 с.

12. Опитування на ринку журналом «Глобаліст»: Король тіньової економіки. 26.04.2010.

13. Global Risks Report 2011/ An initiative of the Risk Responce Network. January 2011 / World Ekonomic Forum. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://riskreport.Weforum.org/global.risks_2011/pdf.

14. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.inf.org>.

Гончарук Я.А., Флейчук М.И. Региональные аспекты иллегализации внутренней торговли.

Исследуются проблемы тенизации в одном из весомых секторов экономики страны – внутренней розничной торговле. Определены характерные особенности распространения теневой экономики в разрезе регионов страны.

Ключевые слова: теневая экономика, теневые операции, иллегальный торговый сектор, детенизация экономики, противодействие коррупции.

Goncharuk Y.A., Fleychuk M.I. Regional aspects of illegalization of internal trade.

The problems of shadowing in one of the important sectors of the state economy – domestic retail of trade is analyzed. The distinctive features of the spread of the shadow economy in the regions of the country are revealed.

Key words: shadow economy, shadow operations, illegal trade sector, deshadowing of economy, fighting against corruption.

Стаття надійшла 12 листопада 2012 р.

УДК 336.71:343.35](043.5)

О.В. Горалько

ФІНАНСОВИЙ МОНІТОРИНГ В БАНКУ ЯК ІНСТРУМЕНТ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

Досліджується діяльність банківського сектора з протидії легалізації коштів, отриманих злочинним шляхом. Аналізується відповідність забезпечення аналітичної інформації комерційними банками нормативно-правовій базі регулювання питання щодо протидії легалізації коштів, отриманих злочинним шляхом. Визначаються основні недоліки поточної системи протидії легалізації незаконних доходів в Україні та пропонуються шляхи їх усунення.

Ключові слова: банківська діяльність, фінансовий моніторинг, легалізація (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, первинний фінансовий моніторинг, суб'єкти фінансового моніторингу.

Постановка проблеми. Процеси глобалізації та інтернаціоналізації фінансових ринків, що сприяють розвитку національних фінансових систем, на жаль, також обумовлюють появу і розвиток міжнародної злочинності у фінансовій сфері. Інформаційні технології, зростання обсягів електронної торгівлі та електронних платежів спричиняють появу нових схем і технологій з відмивання доходів, отриманих незаконним шляхом.

Що стосується України, то недостатньо розвинена фінансова система, значний рівень корупції, слабкий фінансовий контроль та моніторинг за здійсненням фінансових операцій роблять її дуже привабливим об'єктом для незаконної фінансової діяльності та нелегальних фінансових потоків.

Стан дослідження. Результати теоретичних досліджень і практичного досвіду, пов'язаних з протидією легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом, опубліковані у працях таких закордонних вчених, як К. Зінне, Л. Наполеоні, М. Ольсон, Б. Пейдж, Дж. Робінсон, Ч. Роу, Г. Тосунян, Г. Ходсон та інші.

Що стосується вітчизняних дослідників, то цим питанням присвячували свої праці О. Барановський, З. Варналій [3], С. Гуржій [1], С. Дмитров [7], А. Єпіфанов, М. Колдовський [10], О. Романченко та інші.

Високо оцінюючи наукові здобутки з даної проблематики, слід зауважити, що питання протидії легалізації (відмиванню) доходів, отриманих злочинним шляхом, не достатньо розроблені і потребують подальших досліджень.

У цій сфері залишається значне коло питань, поки що не розв'язаних. Потреба в узагальненні проблем і розробці фінансово-економічного механізму національної системи протидії легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом, розвитку фінансової системи обумовили вибір теми і мету роботи.

Метою статті є розвиток теоретико-методологічних засад, методичних та практичних рекомендацій щодо розбудови фінансово-економічного механізму національної системи протидії легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом.

Виклад основних положень. Будь-які дії, спрямовані на подолання економічної кризи, необхідно обов'язково поєднувати із заходами з оздоровлення економіки.

Виявлення та руйнування схем легалізації незаконних доходів і фінансування тероризму, в тому числі переміщення з цією метою коштів територією України, стають основою спільної та цілеспрямованої роботи служби Державного фінансового моніто-

рингу, Національного банку України та інших органів виконавчої влади.

Діяльність фінансового моніторингу спрямована на реалізацію функцій і завдань держави у сфері протидії легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, та фінансуванню тероризму [4]. Незважаючи на використовувані нині заходи, легалізація (відмивання) злочинних доходів стала глобальною загрозою економічній та політичній безпеці країни, у зв'язку з чим цей вид злочинної діяльності перебуває у центрі уваги правоохоронних та фінансових органів більшості держав [7].

У сучасних умовах специфічним для банківської діяльності в цілому та функціонування окремого взятого комерційного банку є здійснення фінансового моніторингу (рис. 1). Як свідчать результати дослідження, в економіці багатьох країн загальновідомими є факти прагнення відмивання доходів, отриманих злочинним шляхом, або легалізації доходів окремими клієнтами банків через свої банківські рахунки [11].

Рис. 1. Фінансовий моніторинг у банківській системі України

Варто зазначити, що легалізація доходів – це процес, який спрямований на надання правомірного вигляду володінню, користуванню або розпорядженню ними або вчинення дій, спрямованих на приховування джерел походження таких доходів [5]. Концепцією розвитку системи запобігання та протидії легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, і фінансуванню тероризму на 2011–2015 роки передбачено:

- забезпечення прозорості фінансової системи;

- підвищення інвестиційної привабливості економіки України для іноземних інвесторів;
- покращення міжнародного іміджу України;
- подолання бар'єрів на шляху визнання України державою з ринковою економікою;
- декриміналізація і детінізація економічних відносин;
- розширення кореспондентських відносин українських банків з фінансовими установами держав – членів Групи з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей (FATF);
- сприяння наповненню дохідної частини державного бюджету.

Відповідно до рекомендацій міжнародної групи FATF в Україні створено систему законодавства з протидії легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом. Основними нормативними актами в даній сфері є:

- Закон України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму» від 28.11.2002 р. № 249-IV (ЗУ № 249-IV) [15];
- Спільна Постанова Кабінету Міністрів України та Національного банку України «Про Сорок рекомендацій Групи з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей (FATF)» від 28.08.2001 р. № 1124 [9];
- Постанова Правління НБУ від 14.05.2003 р. № 189 «Про затвердження Положення про здійснення банками фінансового моніторингу» (Положенням № 189) [13].

Закон України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму» розмежовує поняття **обов'язкового фінансового моніторингу** (сукупність заходів, які здійснюються суб'єктами первинного фінансового моніторингу, з виявлення фінансових операцій, що підлягають обов'язковому фінансовому моніторингу, ідентифікації учасників таких операцій та вивчення їх діяльності, ведення обліку цих операцій та відомостей про їх учасників, обов'язкового звітування про них Спеціально уповноваженому органу, а також подання додаткової інформації про фінансові операції та їх учасників, що стали об'єктом фінансового моніторингу з боку Спеціально уповноваженого органу) і **внутрішнього фінансового моніторингу** (сукупність заходів, які здійснюються суб'єктами первинного фінансового моніторингу, з виявлення фінансових операцій, що підлягають внутрішньому фінансовому моніторингу, із застосуванням підходу, що ґрунтується на проведенні оцінки ризиків легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансування тероризму; ведення обліку таких операцій та відомостей про їх учасників; подання інфор-

мації Спеціально уповноваженому органу про операції, що мають високий ступінь ризику легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансування тероризму, а також додаткової інформації про фінансові операції та їх учасників, що стали об'єктом фінансового моніторингу з боку Спеціально уповноваженого органу).

Згідно із Законом України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму» суб'єкти первинного фінансового моніторингу подають до Держфінмоніторингу України інформацію про фінансові операції, які відповідно до законодавства підлягають обов'язковому фінансовому моніторингу або щодо яких є підозри у причетності їх до відмивання коштів або фінансування тероризму [15].

Всього з початку експлуатації інформаційно-аналітичної системи Держфінмоніторингу України отримано та оброблено 7567182 повідомлення про фінансові операції, що підлягають фінансовому моніторингу, з яких 1095883 повідомлення протягом 2011 року (рис. 2) [14].

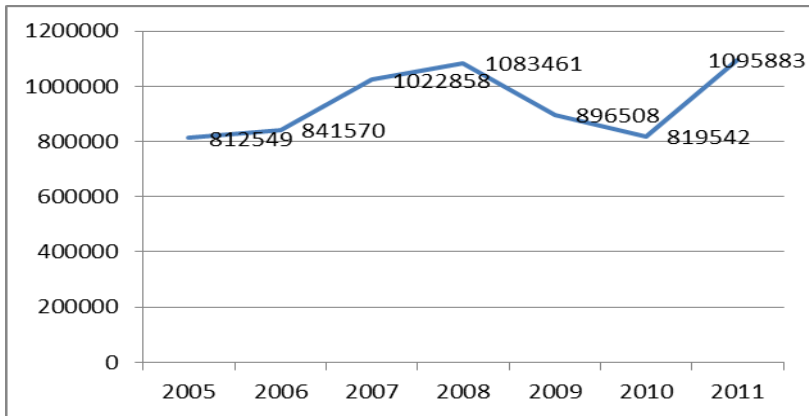

Рис. 2. Динаміка інформування про фінансові операції в 2005–2011 роках

Слід відмітити, що у 2011 році кількість отриманих Держфінмоніторингом України повідомлень про фінансові операції збільшилась на 33,72% у порівнянні з минулим роком. Динаміка повідомлень про фінансові операції в 2010–2011 роках наведена на наступній діаграмі (рис. 3) [8]:

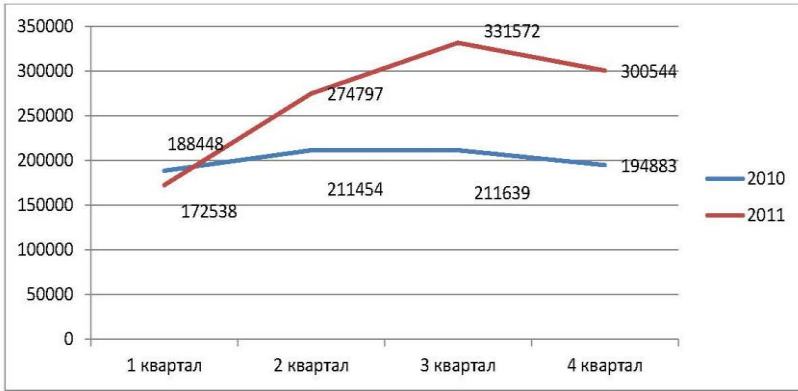

Рис. 3. Динаміка отриманих повідомлень у розрізі суб'єктів первинного фінансового моніторингу

Найбільш активними в системі звітування є банківські установи, які надсилають основну частину повідомлень про фінансові операції, що підлягають фінансовому моніторингу. Протягом 2011 року від банківських установ було отримано 96,83% повідомлень про фінансові операції (рис. 4) [8].

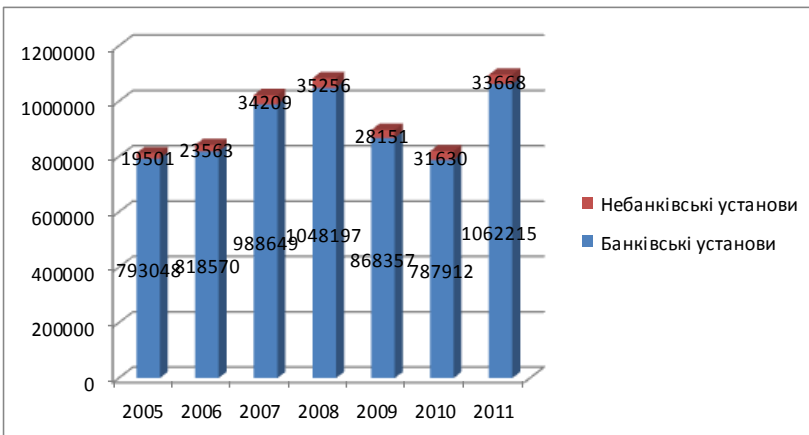

Рис. 4. Динаміка інформування про фінансові операції банківськими та небанківськими установами в 2005–2011 роках

Розподіл прийнятих на облік в звітному році повідомлень в розрізі ознак фінансового моніторингу має такий вигляд (рис. 5) [14]:

- за ознаками обов’язкового моніторингу – 53,84% (581213);
- за ознаками внутрішнього моніторингу – 45,69% (493188);
- за ознаками обов’язкового та внутрішнього моніторингу – 0,47% (5050).

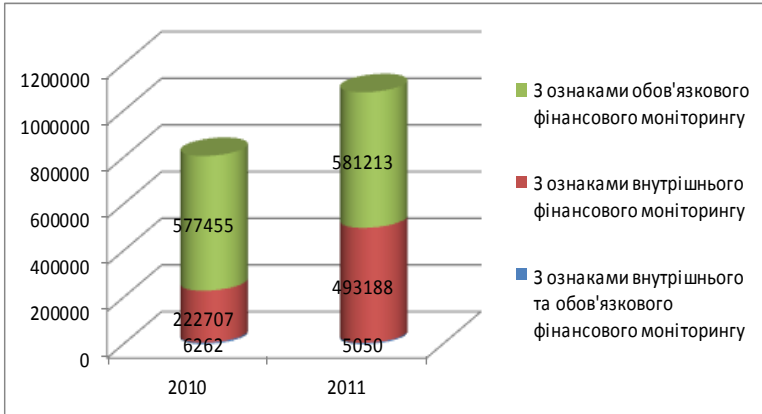

Рис. 5. Динаміка отриманих повідомлень у розрізі ознак фінансового моніторингу в 2010–2011 роках

Відповідно до пункту 1 частини другої статті 6 Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму» суб'єкти первинного фінансового моніторингу зобов'язані стати на облік у Держфінмоніторингу України.

Всі отримані повідомлення, що потрапляють у сховище Держфінмоніторингу України, розділяються за ступенем ризику та здійснюється ґрунтовний аналіз таких повідомлень з урахуванням всієї наявної інформації. За результатами такого аналізу заводяться досьє для проведення фінансового розслідування. Досьє аналізується на предмет виявлення підстав вважати, що фінансова операція може бути пов'язана з легалізацією (відмиванням) доходів, або фінансуванням тероризму чи пов'язана із вчиненням іншого діяння, визначеного Кримінальним кодексом України. Держфінмоніторинг України здійснює аналіз фінансових операцій, поступово підвищуючи рівень аналізу фінансових операцій та сформованих на їх базі досьє.

Так, протягом звітного періоду для активної роботи було відібрано 205543 повідомлень, що стали базою для формування 1841 досьє (рис. 6) [8].

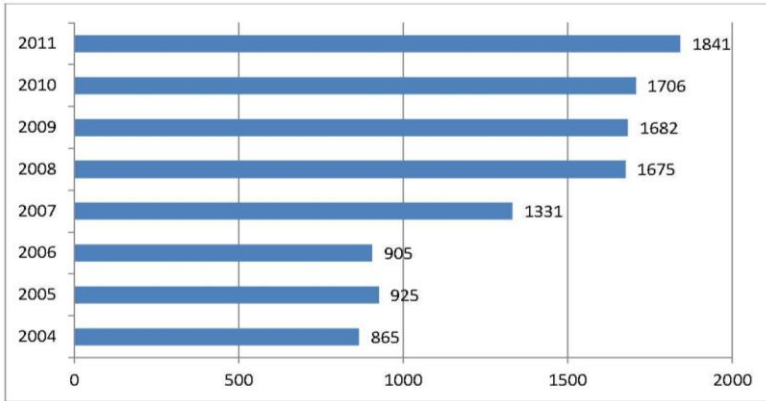

Рис. 6. Динаміка формування досьє в 2004–2011 роках

У 2011 році залишились основними об'єктами уваги такі напрямки (рис. 7) [8]:

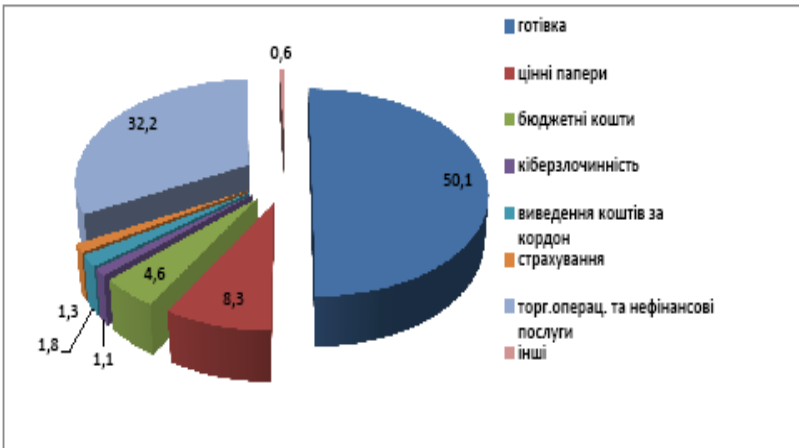

Рис. 7. Питома вага напрямків у складі узагальнених матеріалів, що є основними об'єктами уваги у 2011 році

Держфінмоніторингом України у 2011 році підготовлено та скеровано до правоохоронних органів 323 узагальнених та 257 додаткових узагальнених матеріалів, які були підготовлені на основі 135 758 повідомлень щодо фінансових операцій, які підлягають фінансовому моніторингу.

З них скеровано до Генеральної прокуратури України – 18; Державної податкової служби України – 227; Міністерства внутрішніх справ України – 236; Служби безпеки України – 99 (рис. 8) [14].

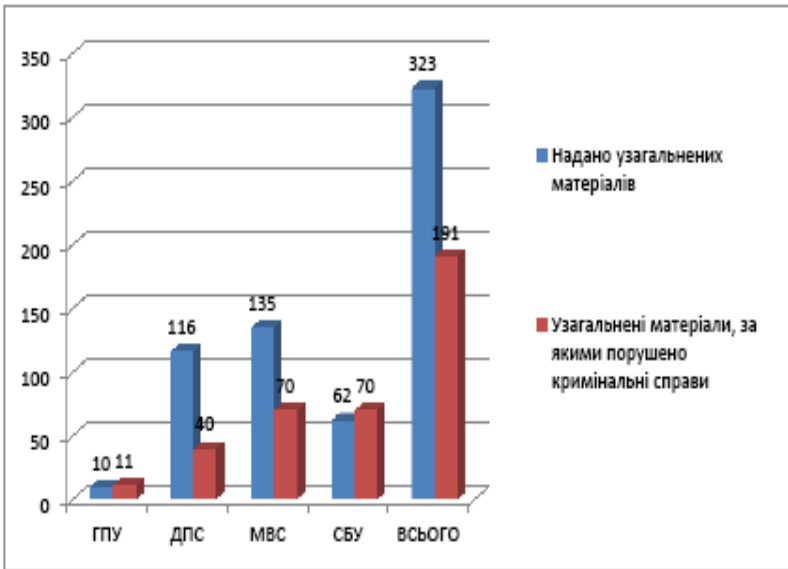

Рис. 8. Розгляд узагальнених матеріалів правоохоронними органами за 2011 рік

Висновки. Серед причин та факторів, які на сьогодні провокують тінізацію економічних відносин в Україні, а також гальмують та ускладнюють на її теренах протидію відмиванню доходів, одержаних злочинним шляхом, виокремлюють:

1) уповільнення інституційних, структурних та економічних перетворень та недосконалість ринкових механізмів, які призводять до неузгодженості державної економічної політики з інтересами суб'єктів

господарювання, що змушені самостійно розбудовувати неформальні механізми взаємної співпраці;

2) незавершеність процесів формування інституційної бази економічної політики, внаслідок чого адміністративні заходи, які вибірково реалізуються для протидії тінізації економіки, не приносять позитивних результатів [12];

3) неефективність управління державною власністю і захисту прав власників;

4) податкова система, яка фактично зосереджена на максимальному залученні надходжень до бюджету, без урахування можливих негативних наслідків надмірного фіскального тиску на суб'єктів господарювання та громадян, що робить прагнення держави легалізувати тіньові капітали неефективними;

5) незбалансованість державної регуляторної політики, а саме бюрократична тяганина у прийнятті рішень місцевими та центральними органами виконавчої влади, нечітке визначення прав і взаємних обов'язків держави та суб'єктів підприємницької діяльності, що відштовхує учасників ринкових відносин від контактів з державними органами та посилює мотивацію до нелегальної діяльності [4];

6) відсутність реального контролю за платіжними системами, що приводить до застосування небанківських міжнародних переказів грошових коштів;

7) неефективність механізму виконання судових рішень;

8) превалювання системи готівкового грошового обороту, що провокує шахрайські операції, не дозволяє ідентифікувати та перевіряти кінцевого власника», ускладнює можливість виявляти прецеденти фізичного переміщення через кордон значних сум готівкових коштів та відповідних оборотних інструментів на пред'явника, унеможливорює реальний контроль за законністю платіжних угод тощо;

9) наявність ефективно діючих корупційних «ринків» державних послуг та суспільних благ.

Важливим елементом системи протидії легалізації незаконних доходів є банківська система.

Система протидії на рівні банківської системи складається з суб'єктів державного фінансового моніторингу – НБУ і Державного комітету фінансового моніторингу України та первинних суб'єктів фінансового моніторингу – банків [2].

На сьогоднішній день система працює вкрай неефективно, що пов'язане з відсутністю зв'язку між окремими елементами законодавства і системи протидії легалізації незаконних доходів.

З метою підвищення ефективності протидії легалізації незаконних доходів необхідно:

- виявити проблемні аспекти діяльності банківських установ, забезпечити оперативність і ефективність заходів щодо планування інспекційних перевірок;
- на законодавчому рівні розробити і закріпити методику щодо визначення рівня довіри клієнта та дій банку в сфері фінансового моніторингу;
- зосередити зусилля саме на оптимізації системи фінансового моніторингу на рівні окремого банку, ніж на рекомендаціях для банківської системи в цілому;
- на законодавчому рівні запровадити норму про обов'язковість виділення окремого структурного підрозділу банком для забезпечення ефективної діяльності з фінансового моніторингу.

1. Боротьба з відмиванням коштів: правовий, організаційний та практичний аспект / [С.Г. Гуржій, О.Л. Копиленко, Я.В. Янушевич та ін.]. – К.: Парлам. вид-во, 2005. – 216 с.

2. Буткевич С. Національний банк України як суб'єкт державного фінансового моніторингу / С. Буткевич // Юридична Україна. – 2010. – № 3. – С. 52–57.

3. Варналій З.С. Детінізація економіки як чинник забезпечення національної безпеки України / З.С. Варналій // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. – 2009. – № 1. – С. 1–18.

4. Ващенко О.М. Сутність і місце фінансової безпеки суб'єктів підприємництва в системі фінансової безпеки держави // Фінансова безпека підприємств і банківських установ: монографія / [О.М. Ващенко, А.О. Єпіфанов, О.Л. Пластун, В.С. Домбровський та ін.]. – Суми: ДВНЗ «УАБС НБУ», 2009. – 285 с.

5. Гриневич А. Визначення поняття «легалізація (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом»/ А. Гриневич // Підприємництво, господарство і право. – 2010. – № 10. – С. 36–39.

6. Дзедзик І.Б. Класифікація клієнтів з високим рівнем ризику з точки зору імовірності «відмивання» ними грошей через банківську установу / І.Б. Дзедзик // Регіональна економіка. – 2010. – № 3. – С. 95–101.

7. Дмитров С. Теоретичні засади проведення фінансового моніторингу в комерційному банку / С. Дмитров, Я. Турова // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України. Т. 12: збірник наукових праць. Наукове видання. – Суми: Мрія-1 ЛТД; УАБС, 2005. – 234 с.

8. Звіт Державного комітету фінансового моніторингу України за 2008-2011 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.sdfm.gov.ua/content/file/docs/2012/20.02.12/Zvit_DKFM_2011.pdf.

9. Кабінет Міністрів України та Національний банк України: Постанова про Сорок рекомендацій Групи з розробки фінансових заходів боротьби з

відмиванням грошей (FATF)» від 28.08.01 № 1124. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>

10. Колдовський М.В. Діяльність банків з протидії легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом: дис. ... канд. екон. наук / М.В. Колдовський. – Суми: Спеціалізована вчена рада ДВНЗ «УАБС НБУ», 2009. – 235 с.

11. Моделювання оцінки ризиків використання банків з метою легалізації кримінальних доходів або фінансування тероризму: монографія / [С.О. Дмитров, О.В. Меренкова, Л.Г. Левченко, Т.А. Медвідь]; під заг. ред. О.М. Бережного. – Суми: ДВНЗ «УАБС НБУ», 2008. – 75 с.

12. Москаленко Н.В. Фінансовий моніторинг як інструмент економічної безпеки / Н.В.Москаленко // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. – 2009. – № 1. – С. 1–7.

13. Національний банк України. Постанова. Про затвердження Положення про здійснення банками фінансового моніторингу: від 14.05.2003 р. № 189. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>.

14. Статистичні дані Державного комітету фінансового моніторингу. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://sdfm.gov.ua/articles._id=83lang=uk.

15. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму: Закон України від 28.11.2002 р. № 249-IV // Верховна Рада України. – (Офіційний веб-сайт Верховної Ради України). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.portal.rada.gov.ua

Горалько О.В. Финансовый мониторинг в банке как инструмент экономической безопасности.

Исследуется деятельность банковского сектора противодействия легализации средств, полученных преступным путем. Анализируется соответствие обеспечения аналитической информации коммерческими банками нормативно-правовой базе регулирования вопроса относительно противодействия легализации средств, полученных преступным путем. Определяются основные недостатки текущей системы противодействия легализации незаконных доходов в Украине и предлагаются пути их устранения.

Ключевые слова: банковская деятельность; финансовый мониторинг; легализация (отмывание) доходов, полученных преступным путем; первичный финансовый мониторинг; субъекты финансового мониторинга.

Horalko O.V. Financial monitoring in the bank asan instrument of economic safety.

The activity of the banksector on combating illegal money is examined. The accordanc of providing the analytical information by commercial banks to the normative and legal base of regulating the question concerning the combating illegal money is analysed .The basic lacks of the current system on combating illegal profits in Ukraine are defined and the ways of the irremoval are offered.

Key words: bank activity, financial monitoring, legalization of illegall profits, primary financial monitoring, subjects of the financial monitoring.

Стаття надійшла 18 вересня 2012 р.